కాలచక్రం నిలిచింది

ముకుందాన్ని బెంగుళూరు పిచ్చాసుపత్రిలో పెట్టా రన్న వార్త విన్నప్పుడు కాలచక్రం నిలిచిపోయినట్లనిపించింది. ఆరుగురు అన్నదమ్ముల్లో నాలుగోవాడు ముకుందం. నలభై యేళ్ళ వడివయస్కుడు. చదువుకున్నవాడు. దత్తతవల్ల సంక్ర మించిన రెండు మేడలు, వాకతోట, యాభై ఎకరాలభూమీ గల స్థితిపరుడు. మానుగాపు జిల్లాకలెక్టరు. జ్ఞాపకంవొచ్చి నప్పుడల్లా కాలక్షేపానికి బి. ఎల్. పరీక్షకి కడుతుంటాడుగాని, ఉద్యోగంచేసే అవసరంగాని, భీలాషగాని అతనికి లేవు. అన్న దమ్ములందరూ మంచి పదవుల్లో వున్నారు. కుటుంబంలో వెనక ఎవరికీ పిచ్చిఎత్తినట్లు లేదు. మనోవ్యాకులత, చీకూ-చింతా లేకుండా హాయిగా జీవితం గడిచిపోతున్నప్పుడు, ముకుందం పిచ్చాసుపత్రిలో ఎందుకు గడపవల్సివొచ్చిందో నా కర్థంకాలేదు. నాకు పిచ్చెత్తినట్లయింది. కాలచక్రంకదలన ట్లనిపించింది. కాలచక్రం కవి మెళకువ. రచనాశిల్పంలో అదొక విసురు. దానిగొడవ ఎవరికెందుకు-వాలి?

రెండవ ప్రపంచ సంగ్రామం ప్రారంభమైందన్న వార్త తెలిసినప్పుడూ, మహాత్ముడు పరమపదించాడన్న వార్త విన్న ప్పుడూ నోక్షణంపాటు కాలచక్రం నిలిచిపోయినట్లనిపించింది. మళ్లా ముకుందం పిచ్చివిషయం తెలిసినప్పుడు అట్లాంటి అను భవం కలిగింది. వైమానికుడు సహారా ఎడారనుకుని నేల మీదికి దిగిఅడుగు పెట్టగానే ఎటుచూచినా మంచే. జలపాతం

వొంపుదగ్గర నిలిచిపోయింది. ఇట్లాంటివి జరిగినప్పుడు వూపిరి బిగబడతాం. గుండెకొట్టుకోడంలో ఒక లయ, క్రమం వుంటాయిట. మధ్యలో ఒకసారి కొట్టుకోడం మానేసి - ఒక 'బీట్' విడిచేసి, తరవాత మళ్లా మామూలుగా గుండె కొట్టుకోవడం అసంభవం కాదని వైద్యశాస్త్రజ్ఞులు చెబుతున్నారు. మధ్యనున్న స్థలంగుండా ప్రయాణం చెయ్యకుండానే, ఒక పదార్థం ఒకచోటునుండి మరోచోటుకి చేరుకోవడం సంభవమేనని భౌతికశాస్త్రజ్ఞులు చెబుతున్నారు. ఇట్లాంటివి సంభవమైనప్పుడు ముకుందానికి పిచ్చెత్తడంమాత్రం ఎందుకు సంభవం కాకూడదనుకుని సమాధానపడినా, ఆ అనుభూతి అన్వేషణకి నన్ను పురిగొల్పింది. వ్రాసేస్తే, ముకుందం వ్యక్తిత్వం విశదమవుతుందేమోనన్న ఆశతో యీ రచనకి వుపక్రమించాను.

ముకుందం అనేకమంది సామాన్యవ్యక్తులలో ఒకడైతే అతన్ని గురించి నేను పట్టించుకోను. ఓరకంగా అతను అపూర్వవ్యక్తి. ఆధునికయుగంలో ఆనందాన్ని సాధించగల వ్యక్తులు అరుదు. నా తోటి మానవులలో 'నాజీవితం హాయిగా, సంతోషంగా గడిచిపోతోంది' అని అన్నవారు నాకు తటస్థపడలేదు. మనలో ప్రతివారికీ ఏదో లోటు. ఆరోగ్యం వుండదు. అవకాశాలుండవు. డబ్బుండదు. ప్రేమదొరక్క చెడిపోతాం. తీరికకోసం పనిచేసి పొందిన తీరికలో యింకా పనిచేస్తాం. ఏకాంతం లేదు. ఇల్లొకజైలు. ఇంటిలోంచి తప్పించుకుని గుంపులో కలిసిపోతాం. మరోవ్యక్తిసమక్షంలోగాని, మనం సజీవులమై వున్నవిషయం బుజువుకాదు. మళ్లు, కృత్రిమం, జాడ్యం,

దాస్యం, నిద్రలోకూడా విరామంలేని మనోవ్యాకులత - యీ మహాగంద్రగోళంలో పరిభ్రమిస్తూవున్న యీ వ్యక్తులందరికీ ఎందుకు పిచ్చెత్తలేదా అన్న సంశయం, వొస్తుంది. పిచ్చెత్త కుండా, మామూలుగా వున్నవారుంటే కదా, పిచ్చిమందాన్ని కొలిచి విలువకట్టడానికి !

ఆనందమయజీవి ముకుందం. ఆవిధంగా అతను అపూర్వమైనవ్యక్తి. మరో విశేషం వుంది. ముకుందంలాంటివ్యక్తులు మన సంఘంలో చాలామంది వున్నారు. ఆ రకం మనస్తత్వం గలవారికి అతను ప్రతినిధి. ఎప్పుడో వొకప్పుడు ముకుందాన్ని, అతని తెగవారిని కలుసుకోక తప్పదు. వారిని మీరు ప్రేమించ వొచ్చు; ద్వేషించవొచ్చు. కాని వారిబారినుండి తప్పించుకు పారిపోలేరు. ఆఫీసుల్లో, క్లబ్బుల్లో, పార్కుల్లో, సినిమా హాలుల్లో, దుకాణాలల్లో, రైలు ప్రయాణంలో, ఎక్కడో అక్కడ అతన్ని మీరు కలుసుగునే వుంటారు. ఎవరతను ? అతనొక మాటకారి. వాగుడురాయుడు. అతను మాట్లాడటం మొదలుపెడితే, మరి ఆగడు ; ఎవరూ అతన్ని ఆపలేరు. పిడుగు మైనబడినప్పుడు ఎవరు తప్పించుకోగలరు ? జలపాతాన్ని అరచేతిలో ఆపడం ఎంత సులభమో అతనివాలుకపరిభ్రమణాన్ని ఆపడం అంత సులువు. ఈపాటికే మీరు గ్రహించేవుంటారు. ఆంగ్లంలో అతన్ని 'బోర్' అంటారు. ఎన్నో హాస్యపత్రికలు, ఎందరో హాస్యరచయితలు అతనిఫూసులు చెప్పూకుని, రోజులు గడుపుకుంటున్నారు.

అతని గాథలు వేనోళ్ళ వింటాం. అతనొక పురాణ పురుషుడు.

ముకుందం మంత్రజాలంలో చిక్కుకుని, గిలగిల తన్నుకుని, బైటపడిన వాళ్ళల్లో నే నొకణ్ణి. అతన్ని ద్వేషించాను; విమర్శించాను; నిర్మూలం చెయ్యాలని సంకల్పించాను. వెక్కిరించాను, హేళన చేశాను. జాలిపడ్డాను; చివరికి ప్రేమించాను. అతన్ని పిచ్చాసుపత్రిలో పెట్టిన యీ ప్రపంచానికి పిచ్చి.

ఈ రకంగా ప్రపంచంపై కోపించి నేను సాధించిం దేదీ లేదు. అందుచేత తమాయించుకొని ముకుందంతో నా పరిచయాన్ని ఉద్రేకరహితమైన దృక్పథంతో స్మరిస్తాను.

ముకుందాన్ని గురించి పుతూహలపడడానికి ఏ వేవో చాలా కారణాలు చెప్పాను. కాని, అసలువిషయం వొదిలేశాను. అతనితో దూరపు బంధుత్వం వుంది–ఆవిడతాలూకు దూరపుచుట్టం – నా తాలూకే అని చెప్పుకోడంలో చిన్నతనం వుందని కాదుస్మండి – అసలు విషయం అది.

ఆదివారం ఉదయం తొమ్మిదైంది.

వీథిలోకని బైలుదేరి పదిమెట్లు దిగాను. పదకొండో మెట్టుమీద ముకుందం ప్రథమంగా తటస్థపడ్డాడు. తను ఫలానా అని పరిచయంచేసుకున్నాడు.

'ఓహో అల్లానా—మిమ్మల్ని గురించి వినడమే గాని ఎప్పుడూ చూడలేదు—రండి, రండి, లోపలి కెడదాం' అని ఆహ్వానించాను. బుజంమీద చెయ్యేసి నన్ను నిలిపేశాడు.

'నన్ను గురించి విన్నారన్నమాట. చూసింతర్వాత, 'ఇ దేమిట్రా ఎందుకుచూశాను?' అని అనిపించలేదుకదా! ఏ ముసిలాడినో, ముక్కాడినో అనుకున్నారా? అమ్మాయి చెప్పిం

దేమో లెండి. నే నంత పెద్దవాణ్ని—అంటే ముసిలివాణ్ని—కానంటాయ్. అసలు ముసిలాళ్ళంటూ వుండరని నా దృఢ విశ్వాసం. ప్రతివాడూ తనకున్న వయస్సుకి పదిహేనేళ్ళు తర్వాతేగాని వాళ్ళక్క ముసలంటూ వుండదనుకుంటాడు. నాకు నలభై అయితే, యీ భైఅయిదేళ్ళ వాళ్ళందరూ ముసిలాళ్ళన్న మాట. నా కిరవై అయితే, డెభ్భై అయిదేళ్ళవాళ్ళందరూ వృద్ధు లన్నమాట. అదీ 'ఖరీ'. మీకు ముప్ఫై—అవునా? మీ వుద్దేశ్యం, నలభై అయిదు దాటినవాళ్ళంతా ముసిలాళ్ళు. నే నిక్కడి కెందుకొచ్చానని మీ ప్రశ్న—మీకు తెలీదేమో—అమ్మాయి చెప్పలేదేమో—ఇక్కడ బ్రిడ్జి మాచ్ నవుతున్నాయి, అందు కొచ్చాను. నేను బ్రిడ్జిఆటగాణ్ని లెండి. మీకొచ్చా? ఆంధ్రలో ఎక్కడ టూర్నమెంటయినా, మావాళ్ళు నన్ను పంపిస్తూవుంటారు, ఇంకెవరూ లేనట్లు. ఏం చేస్తాం, పెద్దలు మనమీద నో భారం పడేసింతర్వాత. మనం నిర్వర్తించక తప్పదు. క్రితం నెల బెంగుళూరులో రన్నరప్—పేపర్లో చూశారుగా, అంటే, బెంగుళూరు లోకల్ పత్రికల్లో పడ్డాయిట లెండి—ఇక్కడి మనపత్రికలు యూస్‌లెస్. వీళ్ళవుద్దేశ్యంలో బ్రిడ్జి వొక ఆటే గాదు. నేనే ఇంగ్లండులో పుట్టివుంటే, యీ నా ఆటకి, పార్లమెంట్ మెంబరుగా చేసెయ్యరూ! మావాళ్లు వొచ్చేయేడు ఇంగ్లండు పంపుతామంటున్నారునన్ను—భారం పడిన తర్వాత...'

'...లోపలి కెడదాం...'

'ఓడలోనే వెడతాననుకోండి. నా కీ ఎయిర్ ట్రావెల్ సుతరామూ యిష్టంలేదుస్మండి. ఎందు కంటారా? విల్లుప్రాసి

గాని విమానం ఎక్కడం మూర్ఖత్వం. విమానం ఎక్కి నేను క్రమంగా గమ్యస్థానం చేరుకుంటాను అని ధీమాగా చెప్పగల విమానయాత్రికుణ్ణి యీ జగత్తులో మీరు నాకు చూపగలరా? స్వామీ! నిరుడు బిలియర్డ్సు మాచెస్‌కి విమానంలో సిమ్లా ప్రయాణం తగిలింది. ఎల్లాగో తప్పించుకున్నా వెళ్ళకుండా. ఇంతకీ మరో ఏడాదిపాటు మూకలు మన కీ భూప్రపంచం మీద వ్రాసిపెట్టాడు పరమాత్మ. ఎందుకు వెళ్ళలేదని సిమ్లా—అమ్మాయి చెప్పే వుంటుందేమో లెండి...'

'రండి—కూర్చుని, కాఫీ పుచ్చుకొని సావకాశంగా మాట్లాడుకుందాం....'

అని మెట్లెక్కాను. ఆయన ఆరో మెట్టుమీద నిలిచిపోయాడు.

'నాకు కాఫీఅనీ, టీ అనీ పట్టింపులు లేవు. ఏదైనా పుచ్చుకుంటాను. అసలు లేకపోయినా, అయ్యో లేకపోయిందే అని ఇదవను. ఒకసారి చెరుకుపల్లి జమీందారుగారు డిన్నరిచ్చారు. మజ్జిగనుకొని కాఫీ వొడ్డించారు.'

నేను లోపలికెళ్ళి, ఆపిడ చెప్పిని యీవార్త పడేసి, కుర్చీలు బల్లలు కాస్త సర్ది, యివతలకొచ్చాను. ఆయన మూడో మెట్టుమీద నిలబడి మాట్లాడుతున్నాడు - మెట్లకొంపల్ని గురించి.

'తంజావూర్లో నో చెట్టియార్ యింటికి వెళ్ళాం...'

దీర్ఘోపన్యాసానికి తా విచ్చకుండా, ఎక్కడికక్కడ నిలదొక్కడం మంచిదనుకొని అడ్డుప్రశ్నల కుపక్రమించాను.

'తంజావూరా? ఎప్పుడెళ్ళారు?'

'మామగారింట్లో - కోయంబత్తూరునుండి కార్లో వెళ్ళాం. ఆ చెట్టియారింటికి నాలుగుచోట్ల మెట్లున్నాయి. మధ్యహాల్లో మామగారూ నేనూ విడిపోయాం. నేను వరండా మెట్లమీదుగా వెళ్ళాను. వాళ్ళు ముందు అరుగులమీదమెట్లగుండా వెళ్ళినట్లున్నారు. ఈ రెండుమెట్లవరుసలూ పైన బాల్కనీలో కలిసినట్లున్నాయి - టపీమని ఆ చెట్టియారూ నేనూ గుద్దుకున్నాం.' - నవ్వడం సాగించాడు.

చెట్టియార్ ఘట్టం ముగిసినందుకు నిట్టూర్చాను. ఇంతలో ఆవిడా కాఫీపట్టించుకువచ్చింది. చిరునవ్వుతో 'ఎప్పుడు రావడం?' అని అడిగింది.

ఇదోరక అర్థంలేని ప్రశ్న.

'సామాన్లేవి?'

అంత బొత్తుగా అర్థంలేని ప్రశ్న కాదేమో! 'నేనొచ్చి నాలుగు రోజులైంది - సరిగ్గా చెప్పాలంటే మూడున్నర రోజులు. క్లబ్బుగదుల్లో విడిది. టెన్నిస్ మాచెస్ అవుతున్నాయిగా. మా పినమామగారు పెద్ద టెన్నిస్ ఆటగాడులే - నాతో ఆడితే, నోసెట్టుకి రెండు గేములుకూడా గెలవలేడు - అయినా మామగారల్లో ఆటమెచ్చుకోడం తప్ప యీ అల్లుళ్ళు ఏం చేయగలరు? మీరు టెన్నిస్ ఆడతారా?'

'అబ్బే లేదండి'

'సాయంత్రం ఉభయులూ రండి, నా ఆటకూడా చూద్దురుగాని. మొన్న విజయనగరంలో మనవాళ్ళంతా వొచ్చారు. నాకు తెలుసులే ఎందుకు నవ్వుతున్నావో. చిన్నప్పుడు ఆటలూ పాటలూ ఏవీ రావు, యీ ఆట ఎల్లాగొచ్చిందా అని. ఇల్వ

పురం జమీందారు తమ్ముడూ నేనూ స్నేహితులం. వాళ్ళు జెర్మనీనుంచి ఓ కోచ్‌ని తెప్పించారు. రాత్రిళ్ళు గ్యాస్‌లైట్లు పెట్టుగుని ఆడేవాళ్ళం'

'కాఫీ పుచ్చుకోండి—' శాస్త్రి చప్పరించాడు.

'సామాన్లు క్లబ్బులో పెట్టాను. మీరిక్కడున్నారని మొన్న తెలిసింది. సరే చూసిపోదామని - చుట్టాల్ని చూడక పోతే మా ఆవిడ వూరుకోదు. మామరదలు ఓసారి నెల్లూర్లో వాళ్ళ స్నేహితురాలింటిదగ్గర దిగిందిట. నే నేమో గురవయ్య నాయుడుగారి ఛైర్మన్ ఎలక్షన్లసందర్భంలో నెల్లూరెళ్ళాను. మరదలుపిల్ల అక్కడుందని నా కేం తెలుసు? ఆమెను చూడ కుండా వొచ్చినందుకు మాఆవిడ వారంరోజులు నాతో మాట్లాడలేదు - అంటే నే డయింట్లో ఆవిడతోవున్న పదినిమి షాలూనూ. నాకు ఏకాంతంగా యింట్లోవుండే ప్రాప్తిలేదంటే నమ్మండి. పనీలేదు, తీరుబడీ లేదన్న సామ్యంగా వుంది.'

'మరదలుకి పెండ్లిసంబంధాలు చూస్తున్నారా?' అని అడిగింది, ఆవిడ.

'ఆవిడ పెళ్ళిచేసుకుంటుందీ? నాకు నమ్మకంలేదు. ఆయన కట్నం దమ్మిడీ యివ్వనంటాడు. ఆ గడుపంతా ఏం చేస్తాడో, కర్మ! పీనాసనికాదు, అదొక ఆదర్శంట. మరి నాకెల్లా యిచ్చాడు - కటిక సొమ్ము పదివేలు. డిన్నర్‌కి నాలుగు వే లయిందిట - గవర్నర్‌గారి ఆంతరంగిక కార్యదర్శి అతిథిగా విచ్చేశాడులే. బాణసంచాకి వెయ్యి, వూరేగింపు విమానానికి ఐదొందలు - ఆరోజుల్లో - ఇప్పుడైతే, ఖర్చంతా ఓ యాభై వే లవును. మా కొచ్చిన పెళ్ళి బహుమతులు, ఓ ఐదారు

వే లుంటాయి. కట్నాలద్వారా, సగం ఖర్చు రాబట్టొచ్చనుకో - నువ్వొచ్చావుగా - నీకింకా అప్పటికి పెళ్ళికాలేదుగా. కట్నాలు పుచ్చుకోడం మనబోటి చదువుకున్నవాళ్ళది పొరబాటే - కాదన్ను. కాని సంఘంలో నో ఆచారం వున్న తర్వాత పాటించక తప్పుతుందా? సరే - సరోజకి ఎంతసేపూ, చదువూ, సంగీతం - సినిమాలు, పికార్లు - పిక్నిక్లు. పెళ్ళి చేసుకోవాలన్న వుద్దేశమే లేదు. ఏమాట కామాటే చెప్పాలి- మా ఆవిడ ఎంత చదువుకున్నదైనా, పూర్వకాలపు మనిషే అనాలి. కాస్తంత దైవభక్తి, పూజ, పునస్కారం, యాత్ర, కొలువు - కలెక్టర్గారు వారిహయాంలో చేసిన దుండగాలు, దురంతాలకి పరిహారార్థం పురాణకాలక్షేపం, గీతాపారాయణం ఆదివారం జరిపించి, పండితుల్ని సత్కరించే ఆచారం వుండబట్టే, అమ్మాయికి యిష్టంతా అబ్బిందనుకో. మనం తప్పించుకున్నాం. సరోజ కివి గిట్టవు, నాకు మల్లే. అందుకనే లోలోపల నే నంటే యిష్టం అనుకుంటా.'

'నువ్వు వంట విషయం చూడు' అన్నాను ఆవిడ నుద్దేశించి.

'నాకోసం వంటచెయ్యకండి. క్లబ్బులో డిన్నరుంది. కబుర్లు చెప్పుకుందాం. మీరు వొంట కేపర్చైనా పెట్టుకోండి లేకపోతే ఇదేం బిచ్కు. ఇంటికెవరైనా వొస్తే, వారితో మాట్లాడే అవకాశం వుండదు. ఓసారి సేలం సబ్కలెక్టర్ - మళయాళీ - భార్యాసమేతంగా గుంటూరొచ్చాడు. అత్తగారు వొంటకనీ, అమ్మాయి కాఫీకనీ లోపలి కెళ్లారు పనిమనిషి పేరమ్మని వొప్ప జెప్పి! ఆవిడకి కాలక్షేపం ఎల్లా జరుగుతుంది. పేరమ్మ ఏం

మాట్లాడుతుంది? బుచ్చమ్మలా గుడ్లప్పగించి అల్లా నిలబడి చూస్తూ వుంది. పేరమ్మ ఫాషన్‌గా వుంటుందిలే. ఇదుగో యీ సినిమాలొచ్చింతర్వాత అది మరీ సినిమాస్టార్‌లా తయారైంది. మా ఆవిడా, సరోజ యిచ్చిన జాకెట్లే వుంటాయి వో డజను. వీళ్ళకి సైజుకుదరక దానికి బహూకరిస్తూంటారులే. దాన్నిచూసి సరోజ అనుకుంది కాబోలు-ఇంగ్లీషులో సంభాషణ సాగించింది ఆవిడ. ఇదేమో నవ్విందట. మళ్లా ఆవిడ ఇంగ్లీషులో ఏదో అడిగిందిట. పేరమ్మ లోపలి కెళ్ళి చీపురు తీసుకొచ్చిందిట వూడుద్దామనుకుని. ఆవిడ కోపంతో చరచరా నడుచుకుంటూ బైటకెళ్ళి, మామగారి డ్రైవర్ని పిలిచింది. కార్లో ట్రావెలెర్స్ బంగళా కెళ్ళిపోవడం - మామగారు పేరమ్మని మాన్పిస్తానని బెదిరించడం, అది లబోదిబోమని ఏడవడం, నే వెళ్ళి సర్దుబాటుచేసి వో పంటలక్కాని కుదర్చడం, వొచ్చిన అతిథుల్ని ఎల్లా వినోదపరచాలో తెలియచెప్పడం - వారి కుటుంబచరిత్రలో వొక అపూర్వఘట్టం...'

'కాసేపు నే అల్లా వెళ్ళొస్తాను. మీరు పత్రిక చూస్తూ వుండండి' అన్నాను. ప్రశ్నార్థకంగా చూశాడు ముకుందం.

'సినిమాకా ?'

ఎట్లా కనుక్కున్నాడో చిత్రం! అసలు నిజంగా సినిమాకనే బైలుదేరాను. కాస్తంత అబద్ధంఆడాను.

'డాక్టర్ మాధవయ్యగారింట్లోంచి టెలిఫోన్‌చేసి, రాత్రికి ఏం ఆటాడుతున్నారో కనుక్కున్నొద్దామని బైలుదేరాను' అన్నాను.

'అయినా, అమ్మాయిలేకుండా మీరొక్కరూ సినిమా కెళ్ళడం భావ్యమా చెప్పండి? మా కళ్యాణి వ్రూరుకోను. నేను వాళ్ళింట్లో వుంటే ఎక్కడికెళ్ళినా ఇద్దరం కలిసెళ్ళాల్సిందే'

'ఆమెను కూడా యిప్పుడు మీతో తీసుకురాలే దేం ?' అన్నాను.

'ఆవిడకి ఆటలుచూడ్డం అంటే విసుగు. లెక్చర్లు, క్లబ్బులు, పార్టీలు, ఇవేవీ గిట్టవు. నా కివి లేకపోతే గడవదు. మళ్ళా సరోజ అల్లా కాదు...'

ఆయ నింకా మాట్లాడుతూనే వున్నాడు. నేను బైటకి నడిచాను. వెడుతూ మా పనివాడు ముసలయ్యని అయ్య గారికి ఏం కావాలో కనుక్కుంటూవుండమని చెప్పి వెళ్ళాను. ఓగంటలో తిరిగొచ్చాను. ఆయన ముసలయ్యతో మాట్లాడు తున్నాడు. ముసలయ్య వింటూన్నట్లు లేదు. గోడకి జేర్లబడి కునికిపాట్లుపడుతున్నాడు.

'పోరంబోకుపొలం ఓ ఎకరం నాకవ్వజెప్పు. రెండేళ్ళల్లో బంగారం పండిస్తాను. మామగారి దో రెండెకరం బీడుంది. జిల్లా వ్యవసాయశాఖాధికారినాస్నేహితుడులే.అతనిసలహామీద కావల్సిన ఎరువు అదీ వేశాను. ఇవాళ పదివేలిచ్చి కళ్ళుమూసుకు కొంటామని ఎగబడుతున్నారు. నువ్వు రాత్రి పొలంకాడుంటావా?'

'మాట్లాడవేం ముసలయ్యా – నిన్నే అయ్యగా రేదో అడుగుతున్నారు'

'అంతే నెగండి' అని దూరంగా వెళ్ళి చుట్టముట్టించే తతంగం జరుపుతున్నాడు.

'మునలయ్య మా మామగారి పొలం కాపు. కాస్త సాయంగా వుంటాడు. ఇప్పుడు పొలంపను లేమీ లేవని ఇక్కడికి పంపించారు' అన్నాను.

పొలంలో పాముని చూసి జడుసుకునే ఘటంలా వున్నాడు. పాముని పట్టడం నేరిస్తేగాని, ఎవరికీ పొలంలో పనిచేసే అధికారం లేదంటాను. ఓసారి రావులపాడులో సాయంత్రం చేలల్లోంచి వొస్తున్నాం. కాలి కేదో మెత్తగా తగిలింది. నేను గమనించలా.

రాత్రి వెన్నెట్లో భోజనానికి కూర్చున్నాం. రెండయ్యమని నా విస్తరిముందుగా వొచ్చి పడగెత్తింది. అందరూ అదిరి పొయ్యారు. 'మీ రెవ్వరు భయపడకండి, నాకోసం వొచ్చింది' అన్నాను. కిమిన్నాస్తి. కరణంగారి భుజంపైన సిల్కు కండువా తీసి చటుక్కున గిరవాటెట్టా. దాన్ని కరిచేసి అందులో ఇరుక్కుపోయి, లుంగచుట్టుకుపోయింది. మరోసారి మైలవరం రాజా గారింట్లో...'

విను ముసలయ్యా!' అని నో కేకేసి, స్నానాని కెళ్ళాను. వొచ్చాను. ఆయన ములసయ్యతో ఏదో చెప్పు గుంటూ పోతున్నాడు, పులివేట విషయం.

'చెప్పండి. చెప్పండి' అంటూ కుర్చీలో కూర్చుని పత్రిక చదువుకుంటున్నాను.

'నాకెన్నాళ్ళనుంచో పులిని దగ్గరగా నో ఫొటో తియ్యాలని మనసు. అయ్యాపురం జమీందారు బావగా రొకాయన వొచ్చాడు. నలుగు రైదుగురం అడవిలోకి ప్రయాణంకట్టాం. మేకని ఎరగాకట్టి చెట్లెక్కాం.

రెండు గంటలవరకూ నిశ్శబ్దం. తరవాత కోతులు కిచ కచలాడాయి. దూరంగా గర్జింపు వినబడింది. నే కూర్చున్న చోటునుండి మేక కనబడటంలేదు. ఎప్పుడొచ్చిందో ఎప్పు డెళ్ళిందో – మేక అరుపు నిలిచిపోయింది. మరోగంటకి దిగి మెల్లిగా నడచిపోయ్యాం. ఒక మైలు వెళ్ళింతర్వాత మేక కళే బరంలో తినగా మిగిలినభాగాలు ఆకులతో కప్పబడివున్నాయి. దానిచుట్టూ వొక వల అల్లి, అల్లిక తాళ్ళని కెమెరా క్లిక్ కి ముడేసి, కెమెరా దూరంగా పొదలో వుంచాం. పులివొస్తుంది. వలమీాద కాలుపెడుతుంది. క్లిక్ మంటుంది. ఫోటో పడిపో తుంది. అదీ ఏర్పాటు. ఇంతలో ఏదో చప్పుడైంది. నాతో వున్నవాళ్లు చెట్లెక్కేశారు. వెనక్కి తిరిగితిని కదా, అరఫర్లాం గుదూరంలో నాకేసి వొస్తోంది, పెద్దపులి...'

'భోజనానికి లేవండి...'

అంది మా ఆవిడ. ముకుందం కథలో లీనమైపోయి, వినిపించుకున్నట్లు లేదు.

'అప్పుడేం చేశానని మీా వూహా? కదలకుండా వూపిరి బిగబట్టి, పులికళ్ళల్లోకి చూస్తూ స్తంభించిపొయ్యాను. అది కూడా అల్లానే నిర్ఘాంతపడి నా మొహంలోకి చూస్తూ నిల బడిపోయింది. చూపు తప్పించకుండా, మెల్లగా వొక్కొక్క అడుగే వెనక్కి వేసుగుంటూ, వో ఫర్లాంగు వొచ్చేశాను. అది విసుగెత్తి పారిపోయింది...'

'భోజనానికి...'

'ఆనాడు నేను కదలివుంటే, పులికి భోజనం దొరికి

వుండును. నువ్వీనాడు నాకు భోజనం పెట్టే అవకాశమే లేకపోను...'

ఒహోహో హో! హో! అంటూ ముకుందం దీర్ఘంగా నవ్వి, ఆ కుర్చీలోంచి లేచి పడక్కుర్చీలో కాస్త జాచి విశాలంగా పడుకున్నాడు.

పన్నెండున్నర దాటింది; నా కాకలిగావుంది. పుట్టింతా మునిగిపోయినట్లు ఆయన్ని నో ప్రశ్న అడిగాను.

'ఏమండీ – వేటకి వెళ్ళినప్పుడు, తుపాకుల్లూ అవీ తీసుకెడతారుగదా, మరి పెద్దపులి మీదకి వొస్తున్నప్పుడు తుపాకీ పేల్చలేకపోయారా?'

ముకుందంగారికి చాలా కోపం వొచ్చింది. ఆయన దగ్గర తుపాకీ వుండివుంటే ఆ క్షణంలో నన్ను పేల్చేసి వుండును, ఆ ప్రశ్న అడిగినందుకు.

'ఇంకా నయం – మీకు ప్రతివిషయం, తుపాకీ విషయం బొత్తిగా తెలీ దనుకుంటా. తుపాకీ సరైన పొజిషన్లోకి తీసుకురావడానికి కొంత చేతులకదలిక అవసరం. ఏమాత్రం కదలిక జరిగినా, వెంటనే వొచ్చి మీదపడి చంపేస్తుంది పులి. అంచేత దానికళ్ళల్లోకి చూ స్తే అది భయపడి పారిపోతుంది. అట్లాంటి సందర్భాలలో మన తెలివి పనిచెయ్యదు. శరీరం బుద్ధికి తెలీకుండా, తన జాగ్రత్త అది పడుతుంది. ఓసారి అరవిందుని ఆశ్రమానికెళ్ళాం – కళేబరస్వామితో.

రాత్రి విడిదిలో మంచాలున్నాయి, పక్కలేసి సిద్ధంగా. స్వామీజీ వొట్టినేలకింద సంచీ దిండుగాపెట్టుగుని పడున్నాడు. మంచంమీదకి రండి అన్నాను. వొద్దు, అందరం కిందే పడు

కుంటాం అన్నాడు. ఆయనమాట తీసెయ్యలేక, అల్లాగే వప్పు కున్నాం. ప్రొద్దున్నే అక్కడవాళ్ళొచ్చి మంచం సర్దారు. జానెడు పొడుగు జెర్రి, దిండుకింద విశ్రమిస్తోంది. అంటే ఏం జరిగిందన్నమాట. మంచంమీద అపాయం వుందిస్మా అని ఆయనశరీరం పసికట్టిందన్నమాట. – పంచేంద్రియాలు కాక, ఆరోశక్తి అన్నమాట. అరవిందుడు చెప్పాడు కూడాను – ఒక యోగి హిమాలయ పర్వతాలలో తపస్సుచేసి ఆత్మశుద్ధి సాధించినందువల్ల లోకాని కేం వుపయోగం అని వొకరి ద్వారా గారు ప్రశ్నించారట. అప్పుడు ఆయన అన్నాడుట...'

'చాలా పొద్దోయింది. మీకోసం క్లబ్బులో అందరూ కనిపెట్టుకుంటారేమో' అన్నాను.

'నాకోసం ఎవ్వరూ కనిపెట్టుకోరు. ఓ ఐదునిమిషాలు చూస్తారు – హాయిగా తింటారు. ఎవరాకలి వారిది...'

'మరి మీకాకలిగా లేదా?'

'ఆ ప్రశ్నకి సమాధానం మా కళ్యాణే చెప్పాలి. ఓసారి ఆమే నేనూ వాళ్ళ చుట్టాలింటికి పెళ్ళి కెళ్ళాం...'

'నా కాకలేస్తోందండి – మీరూ లేవండి – భోజనాల దగ్గర మాట్లాడుకుందాం' అన్నాను. ముకుందం మాటాడు తూనే వున్నాడు. నేను భోజనానికి లేచి ఆయన్ని కుర్చీలోంచి లేవదీయబోయ్యాను.

'కొందరిలా నాకు వేళకు భోజనం అనే పట్టింపులేదు. అప్పుడప్పుడూ భోజనం మానెయ్యడం మామూలే – మీరు కూర్చుని కానివ్వండి. ఏం? ఎంతవరకూ చెప్పాను! ఆ కళ్యాణి నేనూ వెళ్ళాం. వొడ్డించారు...'

'వొడ్డించాను. లేవండి—' అన్నది ఆవిడ.

'మీ రిద్దరు కూర్చుని తింటుంటే చూడాలనివుంది. కూర్చోండి.'

వొంటిగంటన్నరైంది. మేం లేచాం. తాంబూలం వేసుకున్నా. ఆయన కాస్త మజ్జిగమాత్రం పుచ్చుకున్నాడు. మైసూరులో తాంబూలాన్ని గురించి చెప్పడం మొదలెట్టాడు. నాకు నిద్రొస్తోంది. ఆదివారం వోగంట నిద్రించడం నా కల వాటు. ఆవులించాను. కాసేపు విశ్రమిస్తారా - అని స్వగతంగా అడిగి, గదిలో పక్క సర్దాను. మైసూరు దసరావుత్సవాలని వర్ణిస్తున్నాడు.

'ఇల్లా వుపవాసా లుంటే మీరు నీరసించిపోరు? ఆకలితో కబుర్లెం చెప్పగలరు?' అని తెగించి అడిగేశాను.

'ఆ ప్రశ్నే మా కళ్యాణీ అడుగుతుంది. చాలామందికి నిద్ర, తిండి, అవసరం. నా క వంత ముఖ్యంకావు. ఓసారి రాజారావుగారింట్లో పేకాటకి కూర్చున్నాం...'

ఇంతలో నీళ్ళల్లో మునిగిపోతున్నవాడికి తాడు దొరికి నట్లు, పక్కింటి కుటుంబరావు, పత్రిక తీసుకెడదామని వొచ్చాడు. వొకర్ని వొకరికి పరిచయంచేశాను. కుటుంబ రావు స్కూలుమేష్టరు. ముకుందంగారు వెంటనే ఆయనచదువు, మేష్టర్లు, పరీక్ష అనుభవాలు చెప్పడం లంకించుకున్నాడు. అమాయకుడు కుటుంబరావు ఆ యింద్రజాలంలో చిక్కు కున్నాడు. నే వెళ్ళి వెన్ను వాల్చాను.

లేచేటప్పటికి మూడు కావొస్తోంది కుటుంబరావులేడు. మా ఆవిడుంది. సరోజ చదువువిషయం చెబుతున్నాడు.

'స్త్రీలముందు అనకూడదుగాని. పురుషుణ్ని ఘనకార్యాలకి ప్రేరేపించేది స్త్రీలే – ఆ స్త్రీలే ఆ ఘనకార్యం కాస్తా సాధించనీకుండా ఆటంకపరుస్తారు. లాకాలేజీలో సుశీల అని వుండేది. ఆమె మెప్పుకోసం నులయప్పన్ అనే మళయాళీ సోదరుడు బాగా చదివి యూనివర్సిటీ ఫస్టుగా ప్యాసయ్యాడు. ఎమ్. ఎల్. డిగ్రీ తెచ్చుకున్నాడు. వారిద్దరూ వివాహం చేసుకున్నారు. అంతే – అతన్ని కోర్టు కెళ్ళనివ్వదు – ఇరవైనాలుగ్గంటలూ తననిచూస్తూ, మెచ్చుకుంటూ, వినోదించమంటుంది. ఏమైందని మీ ఊహ – ఆరునెలల్లో ఆమెని విడిచిపెట్టాడు...'

నవ్వడం సాగించాడు. ఆవిడను కాఫీ విషయం చూడమని లోపలికి పంపించాను.

'మీరు మొహం కడుక్కోండి. కాఫీ తాగి, అల్లా బైలుదేరుదాం. మీ క్లబ్బులో ఆటలకి టైమవుతోందేమో...' అన్నాను.

'నేను మాచెస్‌లో ఆడటం అనేది దైవాధీనం. వాళ్ళకీ తెలుసు. అందుచేత నాకు ప్రతిగా మరోఆటగాడు లేకుండా నన్ను పంపించరు. ఓసారిల్లాగే ఊటీ వెళ్ళాం...'

నా గుండెలో రాయిపడింది. ఈ లెక్కని, బైటకెళ్ళడానిక్కాని, మరోపని చూసుకోడానిక్కాని వీల్లేదు. ఏం చెయ్యను?

'వారి నావిధంగా భంగపర్చడం భావ్యంకాదు. పదండి... నేనూ వొస్తాను. మీ ఆట చూళ్ళేదు...' అన్నాను.

'నా ఆట ఇవ్వా డేముంది ; యీపూట చూడకపోవడమే మంచిది. నే ఆడకపోవడం నాకూ మంచిదే. అదుగో ఆ రాజమండ్రిలో చెయ్యి, కాలూ, రెండూ నోకేసారి బెణికాయి. డాక్టర్ నెలవరకూ కదల్చకపోవడం మంచిదన్నాడు — నాకు వీలుపడుతుందా. వీళ్ళు నువ్వొస్తే కాని వల్లకాదని చంపుకు తింటారు. కాళ్ళూ చేతులూ మెదణ్ని పనిచెయ్యనియ్యవు. ఆఖరికి బ్రిడ్జికూడా యివాళ ఆడలేను.'

'పోనీ, మనం వెళ్ళి చూస్తూ వాళ్ళకి హుషారిద్దాం—'

లాభం లేకపోయింది. పరమశివన్ అనే తమిళసోదరుడి వృత్తాంతం చెబుతున్నాడు. నే నిప్పు డంతా ఏకరువుపెడతానని భయపడకండి. అది నాతరం కాదు. ఆపూట ఆయన మా యింట్లో వుండగా మాట్లాడినవన్నీ పూరాగా వ్రాయాలంటే సవాలక్ష గ్రంథం అవుతుంది. నేనే కాదు — ఎవ్వరికీ అది సాధ్యంకాదు. ఆయన వొక ఏడాదిలో మాట్లాడినవాటిని వ్రాయాలంటే, నో డజనుమంది చిత్రగుప్తులు, తమఅసిస్టెంట్లతో ఐదారుసంవత్సరాలు కృషిచేస్తే సాధ్యపడుతుందేమో — అదేనా షాట్టహాండులో వ్రాయడం వారికి వొచ్చునంటే మాట. ముకుందం పొట్టిగా, సన్నగా వుంటాడు. గిరజాలజుట్టు, చామనచాయ, గడ్డంకింద మచ్చ, కళైన మొహం. కంఠం సన్నంగా వుంటుంది. స్ఫుటంగా, ప్రతిఅక్షరం సాగదీస్తూ నోరారా ఉచ్చరిస్తాడు. అత నొక ధ్వని ప్రచారక యంత్రం. ఒక భాషా సంస్థ. కాలం నిల్చిపోనట్లు, గోళాల పరిభ్రమణం ఆగిపోనట్లు, ఆయనలో వుద్భవమయ్యే ధ్వనిపరంపరలకి విరామంలేదు అడ్డుప్రశ్నలు, ఊకొట్టడాలు ఆయన కక్కర్లేదు. వింటున్నట్లు

తల పంకించడంతో నిమిత్తంలేదు. మనం చూస్తున్నప్పుడే సూర్యుడు కాంతికిరణాలను ప్రసారంచేస్తున్నాడా? మనం కోరినప్పుడే నిండుచంద్రుడు దర్శనమిస్తున్నాడా? ప్రియురాలొచ్చేవరకూ ఆగమంటే పువ్వు పరిశీమించడం మానుకుంటుందా?/ నిద్రపోయిన కాసేపు మౌనంగావుంటాడనుకుంటున్నారా? అది భ్రమ. మేఘం వెనకాల సూర్యుడు వెలుగుతూవుంటాడు. మనకి కనబడడు. శిఖరం వెనుక చందమామ మనకి కనబడకపోవొచ్చు. అంతమాత్రంచేత లేడంటామా? ఎడారిలో వాడినపువ్వు, సంద్రాలలోతుల్లో ధగధగ మెరిసే వజ్రం — మన కేం తెలుసు? మనం ఎంత అల్పులం! ఎక్స్‌రే యంత్రాన్ని ప్రయోగించి నిద్రిస్తుండగా ఆయన మెదడును పరీకించి ఒక మహాకావ్యం అల్లుతూ ఉంటుంది ఆమెదడు. మెదడులో ధ్వని కదలికని వ్రాసేపరికరాన్ని యే శాస్త్రజ్ఞుడో ముందు ముందుతయారుచేసితీరుతాడు. అప్పు డింక ఆధునిక యుగంలో మహాకావ్యాలలోపం వుండదు.

ఆకు కావొస్తోంది. ముకుందంగారు స్వీయగాథలోపడ్డాడు. తనని భార్య కళ్యాణి ఏవిధంగా ప్రేమించి పెళ్ళిచేసుకున్నదీ — పొరబాటు — ఏవిధంగా పెళ్ళిచేసుకున్న తర్వాత, ప్రేమించడం మొదలెట్టిందీ. అదే శాశ్వతమైన ప్రేమ — ప్రేమంటే ఏమిటి? ఒక అరగంట లెక్చరిచ్చాడు. సామ్యసిల్లి పోయ్యాను. ప్రేమలో వైరాగ్యానికి తావుందా? పవిత్రమైన ప్రేమ యీ యంత్ర యుగంలో సాధ్యమా? మార్క్స్ సిద్ధాంతాలకి ప్రేమకి వున్న సంబంధం ఏమిటి? పేట్లో ఏమన్నాడు? వేమన్నపద్యం. చూడండి వాల్మీకిరామాయణం తీసుకోండి. పోతన్నభాగవతం తియ్యండి.

అమెరికా విడాకుల తఫసీళ్ళు — మాస్కోలో విడాకులసంఖ్య — సంతాననిరోధం ఆవశ్యకత — పెరిగిపోతున్న జనాభా — మన దేశంలో మూఢాచారాలు.

'నాకు పిల్లలులేరు. వుండరుకూడా. వుంటే నాజీవితంలో వున్న ఆనందం వారికి సాధ్యంకాదు. ఆస్తి పంచుకుంటారు. ప్రేమ పంచుకుంటారు, సంతోషం పంచుకుంటారు. వారికి సంతానం కలుగుతుందిగా! నేను తాతనవుతాను. కళ్యాణి అమ్మమ్మవుతుంది. వారిసంతానం బలహీనులవుతారు. ఆస్తి సన్నగిల్లిపోతోంది. వారిసంతానానికి తినేటందుకు తిండివుండదు. సంఘపతనం...'

ఆయన సంతానం కూడా ఆయనలాగే తయారవుతే, యింకేమన్నా వుందీ? ఊహించలేకపొయ్యాను.

'నా సంతానం మూగవాళ్ళవుతారు — అమ్మపోలికే ఐతే — ఎందుకంటారా? కల్యాణి అంత నాలా మాటకారి కాదు. ఆవిడ కంఠమాధుర్యం వొక అపూర్వ అనుభవం...'

ఏడుకావొస్తోంది. ఏమిటీ చెయ్యడం? ఆవిడ కాస్తంత టీ, దోసెలు తెచ్చింది. ఆయన దోసెలు తిన్నాడు. నా పళ్ళెంలోనివి కూడా దగ్గరకు లాక్కుని కబుర్లుచెబుతూ తినేశాడు. టీ త్రాగాం. ఇంతలో దైవం కటాక్షించాడు. ఫైరింజన్ మా గుమ్మంముందు నుంచి చప్పుడుచేస్తూ వెళ్ళింది. ఎక్కడో ఇళ్ళు తగలడుతున్నాయంటూ ముసలయ్య వచ్చాడు. 'రండి చూసొద్దాం' అంటూ ఆయన్ని లేవతీసి మెట్లకిందికి నడిపించాను. వెనక అహోబలరావుగారిల్లు తగులడిన చరిత్ర చెబుతున్నాడు. నడుచుకుంటూ వెళ్ళాం. క్లబ్బుకి కొంచె దగ్గరలో గుడిసెలు

తగులడుతున్నయి. క్లబ్బులోవాళ్ళుకూడా చూడ్డానికొచ్చారు. ఆ ఎరుగున్న వాళ్ళగుంపులో కలిసిపొయ్యాడు. మళ్లా రాత్రి కనిపిస్తా నన్నాడు. తప్పకుండా అన్నాను. ఆ క్లబ్బుమిత్రుల్ని పట్టుకున్నాడు. అంతా ఆ ప్రవాహంలో కొట్టుకుపొయ్యారు. నే యింటి కొచ్చేశాను.

ముకుందాన్ని మళ్ళా మూడేళ్ళ తర్వాత కలుసుకున్నాను. ఆరోజుల్లో పెద్ద గాలీ వానవొచ్చి, రైళ్ళు నిలిచిపోవడం జరిగింది. రైళ్లు తిన్నగా లేవని మా ఆవిడపుట్టింట్లో వుండిపోయింది. కారియర్ భోజనం తప్పిందికాదు.

సాయంత్రం ఆరైంది. రైళ్ళవిషయం కనుక్కుందామని బైలుదేరుతుండగా మెట్లమధ్యలో ముకుందం డీకొన్నాడు. ఏడాదిక్రితం ముకుందం భార్య టైఫాయిడ్ జ్వరం వొచ్చి చనిపోయింది. సానుభూతి జాబు వ్రాశాను. కలుసుగోడం ఇదే మొదటిసారి. పరామర్శకి వాక్యాలు కూరుస్తుండగా ముకుందం వాటిని వుచ్చరించే అవకాశం యివ్వకుండా తనే సాగించాడు.

'ఈ రోజుల్లో రైళ్ళు మరీ అధ్వాన్నమయ్యాయనుకో. ఆలస్యంగా రావడానికి, నిలిచిపోడానికి యీ తుపాను వోసాకు. వుత్తప్పుడు ప్రతిరైలు వోరోజుఆలస్యం. తుపానొస్తేవో వారం అంతే తేడా, గుంటూరునుంచి బండిదిగాను. ఎక్స్ప్రెస్ పది గంటలు లేటు. సరే ఆప్లాట్ ఫారంలో యిరుక్కుని రొమ్ములు తగిలించుకోడం యెందుకని, మిమ్మల్ని చూసిపోదామని వొచ్చాను. అర్జంటుగా ఢిల్లీ కెళ్ళాలి.

''మావూళ్ళో రైతులంతా – భూముల్ని గురించి వో కొత్తశాసనం వొస్తోందిగా – దానిలో తికమకలు చాలా

వున్నాయిలే. వారికున్న అభ్యంతరాలని వో పిటీషన్‌ద్వారా, ఢిల్లీలో కేంద్రప్రభుత్వానికి విన్నవించమని, ఆ పిటీషన్ వ్రాయించి, ఆ నాయకత్వం నామీద పడేశారు. ఇట్లాంటివి చాలా చేశానులే. వెనక గుర్నాథం గారి ఇంటి తగాదా - ఢిల్లీకి తీసుకెళ్ళాను. ఇళ్ళశాఖవారు నే ఎత్తిన లాపాయింట్లకి ఖిన్నులై, సుప్రీమ్‌కోర్టులో ప్రథమస్థానం వహించనందుకు ఆశ్చర్యపడ్డారు. మనకెక్కడ తీరుతుంది. అయినా, కళ్యాణి పోయిం తర్వాత, నా పాతవ్యాపకాలన్నీ మానుకున్నాను. జీవితంపట్ల నా దృష్టే మారిపోయింది. నే నిప్పుడేపీ పట్టించుకోడంలేదు. ఇప్పుడుగూడా ఆ రైతులంతా చంపుకుతింటే, సరే పరోపకారార్థం యీ శరీరం అన్న సామ్యంగా, ఊ అన్నాను. ఇంక వో విషయం నెత్తినవేసుగున్న తర్వాత, దానంతు తేల్చేనరకూ వూరుకోనని నీకు తెలుసుగా!'

'పాపం కళ్యాణి...'

'ఏం పాపం. పుట్టింతర్వాత చావు తప్పదుకదా. అన్ని మంచిలక్షణాలుండీ, వొక ఆదర్శప్రాయమైనవ్యక్తిగా, నలుగురికీ కన్నెర్రగావున్న కళ్యాణి చాలాకాలం బ్రతకదని లోలోపల అనిపించేదిస్మా! అంతమంచిగా వుండకూడదనుకో- యీ ప్రపంచంలో దేవుళ్ళు వోర్చలేరుట. గ్రీకు పురాణగాథలు...'

'రండి లోపలి కెడదాం...'

'ఎవ్వాళ్ళూ టైఫాయిడ్ అనుకోలేదు. అరడజనుమంది స్పెషలిస్టులు వూనుకున్న రోగి ఆ యువు మూడినట్లే. ఇరవైరోజులయ్యాక ఫలానాఅని నిర్ణయించారు. కాంప్లికేషన్‌వుండేమో చూడండన్నా—నామాట పెడచెవినిపెట్టారు. ఆమెకు తెలుసు

బ్రతకనని. నన్ను దగ్గరకు రమ్మంది. మంచంబద్దీమీద కూర్చు న్నాను. నా రెండుచేతులూ పట్టుకుంది. ఆమెకళ్ళు చాలా పెద్ద వి లే. నీరసించిందేమో, మరీ పెద్దవిగా కనిపించాయి. కన్నీ రుతో, 'మీరు సరోజను చేసుకోండి' అంది. నాకు ఏడుపులో నవ్వొచ్చింది.

చనిపొయ్యేవారికి బ్రతికున్న వారంటే అంత తాపత్ర యం వుంటుంది కాబోలు!'

'రండి...'

'లోపలికెందుకు - బైటకెళ్ళి టీ తాగొద్దాం. ఈ ఆడా ళ్ళున్నారే - భలే అసాధ్యులబ్బాయ్. వాళ్ళకి కొన్ని విష యాల్లో దూరదృష్టి వుంది. ఏకాంతంగా మొగాడు పొయ్యే పోకిళ్ళు, వేసేవేషాలు, యిట్టే పసిగట్టేస్తారు. వాళ్ళింటిపక్కన మోహనరావని వుండేవాడు. గౌరవమైన కుటుంబీకుడు. వాళ్ళింట్లో పనిచేసేపిల్ల నోసారి కళ్యాణితో అన్నదిట ఏదో మాటల సందర్భంలో 'అమ్మగోరుచాలామంచివారండి.' అమ్మ గోరంటే మోహనరావు సతీమణి అన్నమాట. ఆ రాత్రి కళ్యాణి నాతో అంది - ఏమందో తెలుసా? 'ఆ పనిపిల్లకి ఆరో మాసం - తండ్రి మోహనరావు ఆ పనిపిల్లని తీసుకెళ్ళి పొయ్యాడు. ఎందుకు చెప్పొచ్చానంటే, కళ్యాణి విషయం యిట్టే గ్రహించింది.'

'ఇటు రండి - రోడ్డునడుంగా లారీలు ఆపేను.' అని ఆయన్ని పక్కగా లాగాను. హోటలుకెళ్ళాం.

'సరోజ పెళ్ళంటే యిష్టంలేనట్లు, మొగాడంటే గిట్ట నట్లు, నిర్లక్ష్యంగా ప్రవర్తిస్తుందా - అదంతా నటనే ననుకో.

నన్ను తెగ వేళాకోళం చేసేదిలే. సరోజ వాళ్ళక్కంత చక్కం దికాదు. కాని అంతకంటె గడసరి – నేనో – ఉత్త అమాయ కుణ్ణి. మా ఆవిడన్నట్టు, సరోజనిగురించి నాకే యితర అభి ప్రాయం, అప్పుడూ లేదు ఇప్పుడూ లేదు. కళ్యాణిని తృప్తిపర చడంకోసం సరేలే, అని వాగ్దానపూర్వకంగా అన్నాను. కాని నాకు నిజంగా ఆమెను చేసుకోవాలన్నవుద్దేశం లేదు. ఎందు కంటావా, మనది బిజీ లైఫ్ – పెండ్లికి ప్రేమకీ టైం లేదు. ఈ ఆడాళ్ళున్నారే, మన జీవితం అంతా వారి సమక్షానా, వారి ఆరాధనలో గడపమంటారు. నాకది సాధ్యంకాదు. సరోజ తల్లి కూడా ఆమెను చేసుకోమని చాలామందిచేత చెప్పిం చింది. ఆఖరికి ఏమైందో తెలుసా?'

టీ త్రాగి మళ్ళా యింటివేపు బైలుదేరాం. అతను మాట్లాడుతూనే వున్నాడు. నా ఆలోచనలు నేను వేరే సాగి స్తున్నాను. ముకుందానికి వస్తుసేకరణలో పక్షపాతంలేదు. అతని కన్ని వస్తువులూ, ఉదంతాలూ, వ్యక్తులూ సమానమే. అన్నీ అతని వాగ్దేవిని సమంగా పురికొల్పి, సమమైన కవితా ధ్వనులను ప్రసారంచేస్తాయి. భార్య మరణం, సరోజపెళ్ళి, గుర్నాథంగారియిల్లు, హాకీ ఆటలో రంగయ్య నాయుడు వోటమి, కిల్లీలో సున్నం ఎక్కువవడం యివన్నీ అతనికి మహా కావ్యాలే, ఎక్కువ తక్కువలు లేకుండా వేదాంతిలా నిశ్చల మనస్కుడై వితర్కిస్తాడు. మౌనం యోగితపస్సు; భాష, ధ్వని యితని తపస్సు, ఊహాద్వారా ఒక ప్రపంచాన్ని శాసిం చాడు. ఆ జగత్తుకి అతను చక్రవర్తి. మనం అంతా అతని

ప్రజలం. రాజుగారు మాట్లాడేటప్పుడు, అందరూ నిశ్శబ్దంగా వుండాలి.

అతను చవిచూడని అనుభవం లేదు – లోనుగాని ఉద్రేకంలేదు. జయించని తృష్ణలేదు; తరచి చూడని రహస్యానుభవంలేదు, కనని కలలేదు. ఆడని అబద్ధంలేదు. తెలియని సత్యంలేదు. రాజ్యవిస్తీర్ణము, సరిహద్దులు తెలియని చక్రవర్తిలాగా, భార్యమరణంతో అతను మానసికంగా పేట్రేగిపోయ్యాడు. జీవితగమనం వేగం తగ్గి నిదానంగా జరుగుతోంది – కాని, అతని ఆరాటం, ఆవేదన వేగిరపడుతున్నాయి. ఏదో సిద్ధాంతం, సందేశం, జీవితదృక్పథం అల్లి మనందర్నీ అందులో చిక్కించుకుని స్థిమితపడదామని అతనికి తెలియని సంకల్పం లాగుంది. ఏదో భార్యపట్ల చిన్న అపచారంచేశాడు. దాన్ని తనకు తాను సమర్థించుకుని, పోయినవ్యక్తి క్షమాపణ పొంది, సమాధానపడటంకోసం, యీ వేగిరపాటు – యీ భాషాప్రయుక్తవ్యక్తి స్వైరవిహారం, యీ నాదబ్రహ్మ స్మశాననృత్యం, యీ వాగ్గేయకారుని చివరి ముక్తాయింపు.

'ఏమైందని అడగవేం ?' అంటున్నాడు వెర్రివాడు. అతన్నిగూర్చిన ఆలోచనలు నన్ను వేదాంతశిఖరానికిచేర్చాయి. ఏది, ఏమైతేఎవరి క్కావాలి. అనంతవిశ్వంలోని ప్రచండ నిశ్శబ్దాన్ని ఒక్కమాటతో, వొక్క అర్థశూన్యమైన ధ్వనితో ప్రాచీనప్రశాంత గాంభీర్యాన్ని భంగపరుస్తున్నాడా యీ వెర్రి మానవుడు !

పైకి మాత్రం 'చెప్పండి' అన్నాను.

'సరోజ నన్ను చేసుకోనని కచ్చితంగా చెప్పేసింది. ఎందుకనీ? ఆమెకు నామీద వుండబట్టేగా. తనకు నామీద వున్న ప్రేమని మరోలా ప్రకటించలేకపోయింది. అక్క బ్రతికివున్నప్పుడు ఎంత గారం, ఆప్యాయత, ఆదరణ, స్నేహం చూపించిందనుకున్నావ్! అది వెన్నెలరాత్రి. కళ్యాణి రంగమ్మగారితో గుళ్ళో కెళ్ళింది. అప్పుడే క్లబ్బునుంచి వొచ్చి స్నానంచేసి, డ్రెస్ చేసుగుంటున్నా. గదిలో కొచ్చింది సరోజ. అద్దంలో నా మొహంకేసి చూసింది.

'నువ్వు ఆలయానికి వెళ్ళలేదా?' అని అడిగా.

'ఆ ప్రశ్న నేనే అడుగుదా మనుకుంటున్నా—నా కేం కోర్కెలులేవు' అన్నది. 'అంటే?' అన్నాను.

'పిల్లలు కావాలని వొక్క భార్యమాత్రం ప్రదక్షిణాలు చేస్తే చాలదు. నువ్వూ చేయాలి' అంది, 'మంచి భర్తని ప్రసాదించమని నువ్వూ కోరుకోవొచ్చుగా' అన్నాను దెప్పుతూ. 'నా కట్లాంటికోర్కెలూ లేవు, నమ్మకాలూ లేవు' అంది. 'అంతా మానవప్రయత్నమేగాని దేవుడిప్రమేయం లేదంటావు. నీ నమ్మకాలు, ఆదర్శాలు, ప్రయత్నాలు, వాటిఫలితాలు కాస్తంత యీ అల్పుడిచెవిని వడెయ్యి' అన్నా వేళాకోళంగా.

'ప్రయత్నం చెయ్యనిదే నాకు పెళ్ళి కాదంటావ్?'

'పిల్లలకోసం మా ప్రయత్నంలాంటిదే అనుకోకూడదూ?' అని, తువ్వాలు బుజానవేసుకుని డాబామీదికి నడిచాను. నా సంభాషణంతా అద్దంలో సరోజతోనే. నా కేసి అదోలా చూసింది – అట్లాగనిపించింది. పదినిమిషాల్లో డాబామీదికి తనూ వొచ్చింది.

'కోపం వొచ్చిందా ?'

'ఎవరిమీద ?'

'నామీద'

'ఎందుకు ?'

'మొగాళ్ళ కెందుకు కోపమొస్తుందో నాకేం తెలుసు ?'

'ఇంకా నీకే వొచ్చింది కోపం, అవునా ?'

'ఎందుకో ?'

'స్త్రీమనస్సు తెలియ బ్రహ్మతరంబా ?'

'పోనీ తెలిసినంత వరకూ చెప్పు - భయంలేదు. రోడ్డు వెంపు చూస్తున్నాలే. అక్కయ్య రావడం లేదు' అన్నది. నాకు నిజంగా కోపంవొచ్చింది. 'అక్కయ్యంటే నువ్వు భయ పడాలి - నీమనస్సులో ఏదో వుంటే' అన్నాను. సరోజకీ కోపం వొచ్చినట్లుంది. 'అక్కయ్యముందు నీ అమాయకపు అవ తారం నాకు తెలియదనా - అక్కయ్యకి తెలీదనుకోకేం - నా మనస్సులో ఏదో వుందిట. మహా కనిపెట్టావులే-నామనస్సులో ఎవరున్నా లేకపోయినా, నువ్వుమాత్రం లేవు' అని కిందకి వెళ్ళి పోయింది. అది ప్రేమ కాకపోతే, ఏమిటంటావ్?'

ఇంటికి చేరుకొని వరండాలోకి కుర్చీలు లాక్కుని కూర్చున్నాం. భోజనానికి హోటలి కెళ్ళడమా, కారియర్ తెప్పించడమా అన్న ఆలోచన సాగనియ్యకుండా మళ్ళీ మొదలెట్టాడు. ఇంక రాత్రంతా జాగారమే ఏ పరమాత్మకీ నాపైన కటాక్షం కలగదూ! నేను మాట్లాడడం మొదలెడితే! - ఒక యత్నంచేశా.

'చూడండి - మీరు సరోజపై మరికొంత అప్యాయత కనబరిస్తే......'

'చాల్లెండి; సరోజవిషయం మీ రెరుగరు. కొందరు స్త్రీలంతే. వాళ్ళని తిట్టి, హింసించి, బాధపెట్టినవారిని గాని కనికరించరు. ఓసారి......'

ఇంక లాభంలేదు. ఆ యత్నం విరమించి, చంద్రుడికేసి చూస్తూ నా పగటికలలు కంటూ కూర్చున్నాను. పగటి కలలు మానవహృదయానికి స్వర్గంలాంటివి. నాకు క్రాస్‌వర్డ్ ఫజిల్‌లో ఇరవైవేలొస్తే ఎల్లా ఖర్చుపెట్టేదీ వూహించుకుంటాను. సరోజను- నే చూళ్ళే దనుకోండి - వివాహమాడి వుంటే నా జీవిత మెల్లా వుండేదీ వూహించుకుంటాను. ముకుందం కబుర్లని కళ్యాణి ఎల్లా భరించగలిగిందో? ఆమె దగ్గరకూడా యిల్లాగే మాట్లాడతాడా - ఆవిడ వింటుందా? ఇప్పుడు ముకుందం ఏమంటున్నాడో విందామని పగటికలని తుడిచేసి, అతనికేసి చూశాను.

'మా ఆవిడంటుంది - నేను తనదగ్గర వున్నప్పుడుకంటే దూరంగా వున్నప్పుడు తనకి దగ్గరగా వున్నట్లు వుంటుందిట. అల్లాగంటుందిగాని, దూరంగా వుంటే 'ఎప్పుడొస్తారు?' అని టెలిగ్రాంమీద టెలిగ్రాం లిస్తుంది. దగ్గరగావుంటే ఎప్పుడు వెడతాడురా బాబూ - అన్నట్లుగా ప్రవర్తిస్తుంది - మీకూ అల్లాగే అనిపిస్తోందికాదూ?'

ఒక్కసారి ఉలిక్కిపడి కుర్చీలోంచి లేచాను.

'ఇంకా నయం - ఎంతమాట!' అన్నాను. ఇంక నాకు ఆ రాత్రికి మోక్షంలేదు. హాయిగా ఆయనకే లొంగిపోయి,

ఆ ధ్వనిసాగరంలో పూర్తిగా మునగడం మంచిదనుకుంటూండగా, దైవం నా భక్తికి మెచ్చి రంధామయ్యని పంపించాడు. తుపానులో రైలు దొరక్క యిరుక్కుపోయిన వ్యక్తులలో పరంధామయ్య వొకడు. నాకు స్నేహితుడు. ప్రసిద్ధ రచయిత. ఆయన్ని ముకుందానికి వప్పగించి నేను కాస్తంత స్వేచ్ఛ పొందొచ్చు.

'పరంధామయ్యగారని - 'హాయిగొల్పే హోన్గాలులు' అనే యాత్రా గ్రంథం వ్రాశారు. అమెరికా, జపాను దేశాలు తిరిగొచ్చారు' అని ముకుందానికి పరిచయంచేశాను.

'అయ్యో! ఆయన్ని ఎరక్కేం... వెనకటికి వోసారి చెళ్ళపిళ్ళ వెంకటశాస్త్రిగారికి సజ్జాపురంలో సన్మానం తలపెట్టారు. మా మావగారితండ్రి అధ్యక్షులుట......'

పరంధామయ్య హితం అనుకుని, కారియర్ విషయం చూస్తానని బైటకొచ్చి, నిశ్శబ్దంగా గాలి పీల్చానని రహస్యంగా ఒప్పుగుంటున్న స్వార్థపరుణ్ణి.

బస్ స్టాండ్ దగ్గర గాని ముసలయ్యకి చుట్టకాల్చుకునేటందుకు సరైనస్థలం దొరకలేదు. అక్కడ దొరికాడు. తీసుకొచ్చి, కారియర్ యిచ్చి హోటల్‌కి పంపించాను. ఎనిమిది కావొస్తోంది. పరంధామయ్య - ఆ సాహిత్యసభల్లో గంటలు గంటలు ఉపన్యసించే పరంధామయ్య - ఆ ప్రవాహంలో వుక్కిరిబిక్కిరవుతున్నాడు. నన్ను చూడగానే లేచాడు.

'ఇంతకీ యీయ నెవరో పరిచయం చేశావు కాదు' అన్నాడు కాస్తకోపంగా. సమాధానంచెప్పే ప్రాప్తి నాకు లేదు. ముకుందం దొరకపుచ్చుగున్నాడు.

'నేనూ రచయితనే — ఓ వెయ్యిపేజీల గ్రంథం వ్రాశాను'

'ఎప్పుడూ చెప్పారు కారేం. అచ్చయిందా?' అన్నాను ఎల్లాగో సందుచేసుకుని.

'అంటే బుర్రలో వ్రాశాను. కాగితంమీద వ్రాయడం ప్రారంభించాలి. చాలా పెద్దగ్రంథం, రెండువేల పేజీలు పట్టొచ్చు. ఇంకా పేరుపెట్టలేదనుకో—'

'ఏం పేరుపెడితే బాగుంటుందంటారు ?'

'విషయమేమిటో తెలిస్తే...' పరంధామయ్య వాక్యం మరోలోకంలో పూర్తవుతుంది.

'అదే చెబుదా మనుకుంటున్నా. మొన్న వ్యవసాయ శాఖవారికి పిటిషన్ పెట్టానా - నేచూ లాయర్నే - ఐనా లా పదాలు వాడకుండా, అతిసులభమైన సరళమైన భాషలో వ్రాశానేమో - ఎందుకంటే మా మామగారియింట్లో వంటా యన శరభయ్యకి కూడా యిట్టే అర్థమైంది. విషయం బోధ పడగానే ముక్కుమీద వేలేసుకున్నాడు.'

పరంధామయ్య దగ్గరుండడంవల్ల కాబోలు, కొంచెం ధైర్యంచిక్కి సందేహనివృత్తి కుపక్రమించాను.

'మీ మామగారింట్లో వున్నది వొంటలక్క గా' అన్నాను. ముకుందాన్ని పల్టీ వేయించగలిగానని గర్వ పడుతూ.

'సరేలే - అవి డెప్పుడో వెళ్ళిపోయింది, వెండి ముక్కు పొడుం డబ్బీ, అరడజను యింగువపొట్లాలూ తీసుకొని. నే నారా తీశాను. అత్తగారూ వాళ్ళూ ఆడదాన్ని యాగీచెయ్యాడ మెందు

కని వూరుకోమన్నారు. శరభయ్యని కుదిర్చిపెట్టింది నేనే. వాడున్నాడే, వంటచెయ్యడంలో భీముడు. 'అతనిచేతి భోజనం వొక్కసారి తిన్నట్లయితే, పొట్టి శ్రీరాములు యీనాటికి జీవించేవుండును. నా గ్రంథంలో వొకఅధ్యాయం అతన్నిగురించే.'

'మీరు వ్రాసే గ్రంథం స్వీయచరిత్రన్నమాట...'

'అసలువిషయం చెప్పనివ్వండి - చాలామంది చంపుకు తింటున్నారు, మీ చరిత్ర వ్రాయండని - నాకు తీరి కేదీ? జీవించదల్చుకున్నవారికి గ్రంథరచన పడదేమో! వోసారి...'

భూకంపం ఏ ప్రాంతంలో ఏ సమయంలో చెలరేగుతుందో ఎవరు చెప్పగలరు? పెద్ద బీటలుతీసింది. పరంధామయ్యా నేనూ అందులో పడిపోయ్యాం - వో పావుగంట. తెప్పరిల్లి 'దాహం' అన్నాడు పరంధామయ్య. అని తనే లోపలికెళ్ళాడు.

శరభయ్య మా కక్కర్లేదంటే నాదగ్గరే అట్టేపెట్టేసుకున్నాను. పేరమ్మని నాదగ్గిరే వుంచుగున్నాను! ఏంచెయ్యను- తెలుగుభాషలోపం - వుంచుగోక తప్పదు. చురుకైనపిల్ల. మొగుణ్ణి వొదిలేసింది - వాడే వదిలేశాడనుకో - రంగం వెళ్ళాడు. రాజకీయాలు వొదులుకున్నాను. ఆటలు పాటలు వొదులుకున్నాను. కృష్ణా రామా అనుకుంటూ, పొలం, తోట చూసుకుంటూ కడుపులో చల్ల...'

ఇంతలో 'బాబోయ్' అని లోపల్నించి పరంధామయ్య గావుకేకేశాడు. తొందరగా వెళ్ళాం. ఆయనకి తేలుకుట్టిందిట. కాలు గట్టిగా అదిమిపట్టి, 'మంత్రగత్తేమో కాస్త చూడండి. ఇది మామూలు తేలు కాదు' అని బాధపడుతున్నాడు. నేను

నాలుగుమూలలూ చూస్తున్నాను. 'కనబడదేం ?' అన్నాను. 'నీకు స్వాగతంయిస్తూ ఎదురుగా వొస్తుంది. మరి మందేంలేదూ? డాక్టరెవరూ లేరూ ?' అంటున్నాడు.

ముకుందం మళ్లా మొదలెట్టాడు: 'ఓసారి పేరమ్మ కిల్లాగే తేలుకుట్టింది. దాని కెంత బాధకలిగిందంటే, 'చూడితేలు కుట్టిందర్రోయ్' అని కేకేసింది. కాదు, చీమన్నాను నేను. వెదకడం మొదలెట్టారు...'

'డాక్టర్ని తీసుకురండి – మంత్రం వెయ్యలేరూ...'

'మీ రిక్కడే వుండండి, డాక్టర్ని తీసుకొస్తాను' అని బైలుదేరాను. 'నువ్వు తిరిగొచ్చేటప్పటికి నా ప్రాణమే పోతుంది. ఉండు – నేనే వొస్తాను.'

నేను పరంధామయ్యను తీసుకుని బైటకెళ్ళి వో రిక్షా మాట్లాడి అందులో ఎక్కాం.

'మీకు మంచిటైమ్‌లో, అలారమ్ మోగినట్టు – తేలు కుట్టిందండి. లేకపోతే నా రైలు తప్పను. ప్రొద్దున పదింటికి దిగాను. పదిగంటలు లేటన్నారు. అంటే, ఎనిమిదింటికన్న మాట. ఇప్పుడు పావుతక్కువ ఎనిమిది. కాబట్టి నాకు రైలందు తుంది. మనకి ఢిల్లీ ప్రయాణం తప్పదు. వోసారి నేను, లేబర్ కమీషనర్ రంగనాథం ఢిల్లీ ప్రయాణంకట్టాం. నాగపూర్ చేరేప్పటికి...' రిక్షా మళుపు తిరిగింది. ఓ జట్కా ఆపుచే యించి, ముకుందాన్ని అందులో ఎక్కమని, సెలవుతీసు కున్నాం. మమ్మల్ని తనవూరుఆహ్వానించాడు. అల్లాగే అన్నాం. ఏదో చెబుతున్నాడు – జట్కా దూరంగా వెళ్ళింది. రిక్షా వాణ్ని తిన్నాగా హోటల్‌కిపట్టమన్నాడు పరంధామయ్య. దారి

యర్ యింటికొస్తుందిగా అన్నాను. ఇంటికెళితే యీసారి నిజంగా తేలుకుడుతుందన్నాడు పరంధామయ్య.

ఇది జరిగింతర్వాత ముకుందాన్ని నేను కలుసుగోలేదు. అటువెడుతూ ఓసారి పరంధామయ్య, ముకుందంబంగళాని, తోటని చూసి, వోపూట భోజనంచేసి వొచ్చినట్లు, వివరాలన్నీ వుత్తరంద్వారా తెలియబరిచాడు. శరభయ్యవొంట అద్భుతంట. పేరమ్మ బ్యూటీట. రోజూ పదిమందికి తక్కువుండరట భోజనానికి. ఆయనకున్న పలుకుబడి, పేరు, అంతా శరభయ్య వొంటమూలంగానేట. అతని స్వీయచరిత్ర క్లుప్తంగా నాలుగు గంటలు చెప్పాడుట. అదివినగానే తిన్నదంతా అరిగిపోయిందిట. 'నాసంభాషణవల్ల జీర్ణంకాని పదార్థంలేదు'అని ముకుందం నిర్వచనంచేశాడుట.

అట్లాంటి ముకుందానికి ఎందుకు మతిభ్రమించి, పిచ్చాస్పత్రిలో వుండాల్సివచ్చిందో నాకు బోధపడలేదు. కొద్దిగా మానసికశాస్త్రం నేనూ చదివాను. సంసారసుఖం లేకపోవడం అతివాగుడికి వో కారణంగా చెప్తారు. ప్రేమతృష్ణ మాటల ద్వారా తీర్చుకుని తృప్తిపడటం చిహ్నం. నా కిది సరైన కారణంగా తోచలేదు. కృత్రిమంగా వూహిస్తే ఏవేవో చిత్రమైన కారణాలు కల్పించవచ్చు. జాడ్యం ఎంత కృత్రిమమైందో, దానికి మందుకూడా అంత అపూర్వంగా వుంటుంది. గుడ్డివాడు విసిరిన బెడ్డలాంటిది. మానసికశాస్త్రంలో మందు, తగులుతే తగులుతుంది, లేకపోతే లేదు. నే మొదట్లో అనుకున్న కారణమే నా కిప్పటికీ సమంజసంగా కనబడుతోంది. ముకుందం మంచివాడు; స్వార్థరహితుడు. జీవితంలో ఏదీ కోర

కుండా, అన్నీ తెచ్చుకుని సర్వమూ వదులుకున్న యోగి. విలువలు కట్టని విమర్శకుడు; సిద్ధాంతాలు అనూయక ప్రజ నెత్తిన రుద్దని వేదాంతి. అయినా అతని బారినుండి పారిపోడానికి నేనూ యత్నంచేశాను. భార్య విసుగెత్తి ఇంకచాలు బాబు అనుకుని పరమపదించింది. సరోజ పెళ్ళిచేసుకోనంది. అందరూ అతన్నుంచీ పారిపోయి అతన్ని ఏకాకిని చేశారు. నా కళ్ళంట అప్రయత్నంగా నీళ్ళుతిరిగినై. పాపం, అత నేం అపచారం చేశాడు? రెండు రూపాయలిచ్చి – కర్నాటక సంగీతవిద్వాంసుడు, వయొలిన్, మృదంగం విద్వాంసులు కలిసి మూడు గంటలు ముమ్మొనయుద్ధం సాగిస్తే చూసి, విని 'అహా, ఎంత అద్భుతంగా వుందండీ' అని చెప్పగోడం లేదు? మనం ఖర్చు పెట్టిన రెండు రూపాయలనీ సమర్థించేటందుకు కాక, మ రెందుకు, మనం మెచ్చుగోడం? కానీ ఖర్చులేకుండా ముకుందం మనకి వినోదం కలిగిస్తే ఏవగింపా? అతనికి పేర్లెట్టి హేళన చెయ్యడమా?

నీతిలో మెళకువలు తెలిసున్నవాడు ముకుందం. ఏనాడో భార్యకి అపచారం చేశాడు. దాన్ని ఎదుర్కొన్నాడు. తను సమాధానం పడలేకపోయ్యాడు. సంఘానికి చెప్పేసి, పాపపరిహారాని కుపక్రమించాడు. మాటలద్వారా అదీ నాకు తోచిన కారణం. అతను జీవితంలో దేన్నీ కోరడు. ప్రతిఫలంకోరని సంభాషణ– అతనిమాట పడిపోయిందంటే నాకీ ప్రపంచంలో ఏదో తీరనిలోటు కనబడింది. అతనిభార్య కళ్యాణి అన్నట్లు– అతను దూరంగావున్న కొద్దీ దగ్గరగా వొచ్చినట్లుంటాడు. దగ్గరగావుంటే తప్పించుకు తిరుగుతాను. నాకు క్షమ లేదు.

అతని జీవితంలో ఏదో లోటుంది. దాన్ని శోధించి ఎవ్వరూ బైటపెట్టకుండా అతను 'మాటలు' అనే వల అల్లుకున్నాడు. అతన్ని కదిపి మాట్లాడిస్తే అదేమిటో బైటపడును. కాని ఇప్పుడు ఆ అవకాశంలేదు. అతనికి మాటపోయింది. దిగులుగా కూర్చున్నాను. 'పోనీ, ఓసారి వెళ్ళి చూసిరాకూడదూ?' అంది మా ఆవిడ.

ఆ రాత్రే బెంగుళూరు ప్రయాణంఅయ్యాను. హాస్పిటల్‌కి వెళ్ళేప్పటికి సాయంత్రం నాలుగైంది. బైట ముకుందం తమ్ముణ్ణి కలుసుకున్నాను. అతను చెప్పాడు కొన్ని సంగతులు. పనిపిల్ల పేరమ్మ, వంటాయన శరభయ్యతో లేచిపోయిందిట. వాళ్ళని వెదుక్కుంటూ తిరిగాడుట ముకుందం. పేరమ్మని రైలుస్టేషన్‌లో పట్టుకున్నాడుట. ఇద్దరినీ యింటికి రమ్మనమని బ్రతిమలాడాట్ట. జీతం ఎక్కువచేస్తా నన్నాడుట. రానందిట. ఏదో వాగిందిట. అతనిమామగార్ని, భార్యని, సరోజని – వాళ్ళకుటుంబాన్ని చులకనచేస్తూ మాట్లాడిందిట. లెంపకాయ కొట్టాడుట. మళ్ళీ ఏదో అందట. 'నే నెందుకు కావాల్సి వోచ్చానా? ఇప్పు డనండి ఏమంటారో?' అని సవాల్ చేసినట్లు మాట్లాడిందిట. పళ్ళుబిగపట్టి మొహం ఎర్రగా అయి, చేతులతో రక్కేటట్లుగా అభినయించేశాట్ట. కాని నోటంట మాటరాలేదుట. ఇవన్నీ పేరమ్మ చెప్పిందిట.

జీవితంలో ఏదీ ఆశించనినాడికి అసంతృప్తి వుండదు. కోరింది లభించలేదన్నప్పుడు వొచ్చేకోపం రాదు. ముకుందం ఉద్రేకాలకి అతీతుడు. కార్యశూరులు కోపానికి గురవుతారు. అతను ఏకార్యం తలపెట్టడు, చెయ్యడు. కోపం అంటే ఏమిటో

ఎరగని అమాయకుడు. అట్లాంటి ముకుందాన్ని పేరమ్మ దెబ్బ గొట్టింది. కోపం తెప్పించింది. దాని తీవ్రతకి అతని శరీరం తట్టుకోలేకపోయింది. వ్యక్తిత్వానికి 'షాక్' తగిలింది. తేరుకోలేకపోయ్యాడు. 'మాట' అతని ఆయుధం, అతని ఆయువు పట్టు. దాన్నే సవాల్ చేసింది పేరమ్మ. ఆయువుపట్టుమీద దెబ్బకొట్టింది. ఊహాజగత్తు పేలిపోయింది. మానసికగోళాలు ఢీకొన్నాయి. వాటిమధ్య నలిగి ధ్వనియంత్రం నిలిచిపోయింది.

లోపలి కెళ్ళి చూశాను. దిగులుగా కూర్చున్నాడు. పెరిగినగడ్డంలో తెల్లవెంట్రుక లున్నాయి. కళ్ళకింద గీత లున్నాయి. జుట్టంతా చిందరవందరగా వుంది. పిచ్చివాడులా వున్నాడు. నన్ను చూశాడు. నాకళ్ళల్లోకి లోతుగాచూశాడు. ఏమీ మార్పులేదు అతనిముఖంలో. మందహాసం లేదు. నేను ఫలానా అన్న చైతన్యం లేదు. నాకు జాలేసింది. ఇల్లాగన్నాను:

'ముకుందంగారూ – మీరు జీవితంలో అన్నీ సాధించారు, వొక్కటితప్ప – మౌనంగా, నిశ్శబ్దంగా వుండటంతప్ప అన్నీ సాధించారు. మీరు నిండైన, పరిపూర్ణులైన ధన్యజీవులు.'

ఏదో చప్పుడైంది – సంకెళ్ళు వూడిపడ్డట్లు, సముద్రం వెనక్కి వెళ్ళి ఎండినట్లు, భూకంపం బీటలు మూసుకుని లోలోన అణగారినట్లు, కాలచక్రం వొక్కసారి కదిలినట్లు.

'ఆ, నేను మాట్లాడలేనంటారా? నేను మూగనా – నిశ్శబ్దమా – మౌనమా...ఎందుకు మాట్లాడలేను. వినడం చేతకానివారికి మాట్లాడ్డంచేతకాదు. వారే మూగవారు. ఓసారి విజయనగరంలో అష్టావధానం జరిగింది. పదిమందీ పది ప్రశ్న లడుగుతారు. వారికి సమాధానాలు, గంటతర్వాత

క్రమంలో చెప్పాలి. నేనో ప్రశ్న అడిగాను, తికమకగా –
కాకిగూటిలో చిలుకపిల్ల వుంటే, తోడేలు చెట్టుకింద వున్న
ప్పుడు, పెద్దపులి అరుస్తే భయపడేది చిలుకపిల్లా, కాకా,
తోడేలా – క్రమంలో చెప్పాలి...'

అల్లా ముకుందంగారు యథావిధిగా తనధోరణి సాగించారు. ఆయన మాట్లాడిన వాక్యానికి ప్రతిధ్వని లేదు. వాక్యం ముగించినప్పుడుకదా ప్రతిధ్వని వినబడేది? ఆ ముగింపులేదు– ఆ ప్రతిధ్వని లేదు. నాకీ లోకంతో యింక పేచీలేదు.

ఈకథలో ముకుందానికి అన్యాయంచేశానా ఎక్కడేనా అని తిరిగిచూశాను. ఒకచోట చేశాను. రైళ్ళోగిపోయి, రెండోసారి నన్ను కలుసుకున్నప్పుడు 'రండి టీ తాగొద్దాం' అని ముకుందం అన్నట్లుగా వ్రాశాను. అది పొరబాటు. అట్లా ముకుందం అనలేదు, అనడు. టీకీ, భోజనాలకీ, స్థూలజగత్తులో శారీరకావసరాలకీ అతనికె టైములేదు. వీటితో ఆ ఊహాసామ్రాజ్యచక్రవర్తికి నిమిత్తంలేదు. అతను హాస్పిటల్‌లో వున్న ఆ వారంరోజులే కాలచక్రానికి విరామం.